

Geograficzny zasięg kultu św. Jakuba Starszego Ap. w Polsce

1. Wstęp

„Miesiąc temu byłem na pielgrzymce w Polsce, z której zachowałem piękne wspomnienia. Kiedy wracałem do Santiago, powiedziałem, że Polska będzie źródłem, skąd do grobu św. Jakuba będzie napływała nieustanna rzeka pielgrzymów. Bardzo duże wrażenie na mnie wywarło ciepłe przyjęcie i wasza pobożność. Dzisiaj z wielką radością przyjmuję was w Santiago, z wielką radością przyjmuję was w domu świętego Jakuba Apostoła.

Gdy byłem w Polsce przekonałem się, że zostałem przyjęty, jak ktoś swój, z domu. Możecie być pewni, że tutaj, ja też uważam was za swoich, w domu. (...) Dom Apostoła św. Jakuba możecie uważać także za wasz dom”.

Słowa te, skierował do pielgrzymów z Polski metropolita Santiago de Compostela, arcybiskup Julián Barrio Barrio podczas spotkania w Europejskim Centrum Pielgrzymkowym im. Jana Pawła II na Monte do Gozo 2 lipca 2010 r.¹ Potwierdzają one coraz większe znaczenie Polski w peregrynacjach do grobu św. Jakuba Starszego Apostoła. Są one także potwierdzeniem wyraźnego rozwoju kultu Świętego w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu.

Popularne i znane w Europie Zachodniej legendy i przekazy o św. Jakubie dotarły na ziemie polskie stosunkowo wcześniej, podobnie jak sława sanktuarium w Santiago de Compostela. Badacze zajmujący się kultem świętych w średniowieczu podkreślają, że kult św. Jakuba Starszego Apostoła w średniowiecznej Polsce był bardzo żywy². Kult ten zo-

¹ Dziękujemy Panu Andrzejowi Razowskiemu za udostępnienie nagrania ze spotkania polskich pielgrzymów z metropolitą Santiago de Compostela, arcybiskupem Juliánem Barrio Barrio na Monte do Gozo w dniu 2 lipca 2010 r.

² W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Wyd. Salezjańskie, Łódź 1982, s. 424; R. Knapieński, *Od Apostoła do Patrona pielgrzymów. Ikonografia św. Jakuba w sztuce polskiej*, [w:] R. Knapieński, *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Towarzystwo Na-

stał przyjęty bezpośrednio z krajów Europy Zachodniej, zaś na ziemiach polskich uległ znacznym wpływom wschodnio-słowiańskim. Największy udział w recepcji kultu św. Jakuba w XI w. w Polsce przypisuje się benedyktynom, zaś od XIII w. głównie dominikanom³. Odkrycia archeologiczne muszli św. Jakuba w różnych częściach Polski (por. ryc. 1), a także hiszpańskie źródła archiwalne potwierdzają, że do grobu św. Jakuba Apostoła w średniowieczu pielgrzymowali także Polacy (m.in. pod datą 15 kwietnia 1379 r. odnotowano czterech pielgrzymów z Polski: rycerza z Małopolski Stanisława Wederkere, Świętosława Pałuka z Szubina w Wielkopolsce (w glejcie zapisany jako *Francisco* – Franciszek), Klemensa z Mokrska i Jakuba Czatana z Kobyla w Małopolsce; w 1380 r. Pawła z Radzanowa, a w 1414 r. rycerza Mszczuja ze Skrzynna, który według przekazów podczas bitwy pod Grunwaldem zadał śmiertelny cios wielkiemu mistrzowi krzyżackiemu Ulrykowi von Jungnen)⁴.

Św. Jakub Starszy Apostoł – patron Hiszpanii i Portugalii, czczony był w naszym kraju jako patron czapników, kapeluszników, hospicjów, szpitali, a przede wszystkim pielgrzymów. Pod jego wezwaniem budowano kościoły i szpitale, w których opiekę znajdowali pielgrzymi. Kult św. Jakuba stał także u genezy bractw, których członkowie opiekowali się pątnikami i prowadzili hospicja na szlakach pielgrzymkowych do europejskich ośrodków pielgrzymkowych.

ukowe KUL, Lublin 2002, s. 241–267; A. Witkowska, *Titulus Ecclesiae. Wezwania współczesnych kościołów katedralnych w Polsce*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1999, s. 9–16, 49–58, 166–172; też, *Wezwania św. Jakuba Większego Apostoła w diecezji krakowskiej w średniowieczu*, [w:] R. Knapieński, *Kult św. Jakuba...*, dz. cyt., s. 107–123; J. Rajman, *Kulty świętych w średniowiecznym Krakowie w świetle patrociniów*, [w:] E. Piwowarczyk, R. M. Zawadzki (red.), *Kult świętych w Polsce średniowiecznej. Materiały z sympozjum naukowego. 31 maja 2001*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2003, s. 69–80.

³ A. Witkowska, *Wezwania św. Jakuba Większego Apostoła...*, dz. cyt., s. 110.

Konwent i kościół dominikanów w Sandomierzu (trzeci na ziemiach polskich) został założony w 1226 r. pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła.

⁴ Por. L. Vázquez de Parga, J. M.^A Lacarra, J. Uría Riu, *Las peregrinaciones a Santiago de Compostela*, t. III, Madryt 1949, s. 29–32; A. Jackowski, I. Sołjan, *Pielgrzymki do Santiago de Compostela w czasie i przestrzeni*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Starszego Apostoła Oddział Małopolski w Węclawicach Starych, Kraków 2008, s. 23–24; J. Wiesiołowski, *Podróże Polaków do Composteli w XIV i XV wieku – stosunki dyplomatyczne i szlachecki model wykształcenia*, [w:] R. Knapieński, *Kult św. Jakuba...*, dz. cyt., s. 201–209; M. Wilska, *Pielgrzymim szlakiem z Mazowsza do Composteli*, [w:] H. Manikowska, H. Zaremska (red.), *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995, s. 165–169; A. M. Wyrwa, *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrinacji z ziem polskich do Santiago de Compostela*, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Lednica–Poznań 2009, s. 36–55, 57–58.

Celem artykułu jest przedstawienie zasięgu geograficznego kultu św. Jakuba Starszego Apostoła i przestrzennego rozmieszczenia parafii, kościołów parafialnych, kościołów filialnych i kaplic pod jego wezwaniem w Polsce. W drugiej części publikacji przedstawiono krótką charakterystykę głównych ośrodków kultu Świętego. Autorzy prezentowanego opracowania podkreślają, że ma ono charakter przyczynkowy i może stanowić podstawę do dalszych badań.

2. Zasięg geograficzny kultu św. Jakuba Starszego Apostoła w Polsce

Analiza zasięgu geograficznego kultu św. Jakuba Starszego Apostoła w Polsce zostanie przedstawiona na podstawie rozmieszczenia przestrzennego parafii, a także świątyń i kaplic pod wezwaniem Świętego w 2009 r.

Obecnie w Polsce rejestruje się 147 rzymskokatolickich parafii pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła (1,4% ogółu parafii)⁵. Pierwsze parafie pod wezwaniem Świętego powstały na przełomie XI i XII w. na Śląsku, w Wielkopolsce i Małopolsce. Do najstarszych jakubowych parafii należy: Podegrodzie (XI w. – obecnie diec. tarnowska), Świeciechowa (XI w. – diec. poznańska), Szczaworyż (XII w.), Barcin (XII w.), Miłośław (XII w.), Mogilno (XII w.), Murowana Goślina (XII w.), Nysa (XII w.), Poznań (XII w.) i Sobótka (XII w.). Warto podkreślić, że ponad 70% analizowanych parafii powstało w XI–XV wieku (por. tab. 1 oraz ryc. 2 i 3) co jednoznacznie potwierdza, przypadający na okres średniowiecza bardzo żywy kult Apostoła na ziemiach polskich.

Jak już wspomniano we wstępie, kult św. Jakuba popularny w średniowieczu w Hiszpanii, Francji i na terenie Cesarstwa Niemieckiego rozprzestrzenił się na inne kraje w Europie Zachodniej i Środkowej. Przejawem rozwoju kultu są kościoły, kaplice i ołtarze dedykowane Świętemu w tych krajach, w tym także w Polsce⁶.

W okresie odnowy potrydenckiej (XVI–XVIII) powstało 11 parafii pw. św. Jakuba funkcjonujących obecnie w Polsce, z tego najwięcej znajduje się w diecezji bydgoskiej, gnieźnieńskiej, pelplińskiej i włocławskiej. Z badań prowadzonych przez S. Litaka (1996) wiadomo, że w 1772 r. pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła w Rzeczypospolitej i na Ślą-

⁵ Według badań Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce, w dniu 31 grudnia 2005 r. funkcjonowało w naszym kraju 10162 parafii katolickich. Por. W. Zdaniec, S. H. Zaręba, R. Stepisiewicz (red. naukowa), *Wykaz parafii w Polsce 2006*, t. I i II, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa 2006.

⁶ Por. J. Rajman, *Kulty świętych w średniowiecznym...*, dz. cyt., s. 7.

sku funkcjonowało 155 kościołów parafialnych, 53 kościoły filialne i kaplice publiczne oraz 20 kościołów zakonów męskich i 1 kościół zakonu żeńskiego⁷.

W okresie niewoli narodowej (1772–1918) powstało zaledwie 10 analizowanych parafii. W latach międzywojennych (1918–1939) parafie św. Jakuba Starszego Apostoła powstały w Częstochowie (1937 r.), Szwecji (1922 r.; diec. koszalińsko-kołobrzeska), Debrzycach (1919 r.; diec. opolska) i Pawłowiczkach (1922 r.; diec. opolska). Po zakończeniu II wojny światowej, w latach 1945–2009 powstało 9 parafii jakubowych w: Niedźwiedzicy (1965 r.; diec. elbląska), Lubaniu (1989 r.; diec. legnicka), Łebie (1998 r.; diec. pelplińska) i Tucholi (1994 r.; diec. pelplińska), Błazejowie (1973 r.; diec. poznańska), Korczowej (1968 r.; diec. przemyska), Szczecinie (1955 r.), Pieszycach (1969 r.; diec. świdnicka) oraz w Stawigudzie (1989 r.; diec. warmińska).

Największą koncentracją parafii pw. św. Jakuba Starszego Apostoła odznaczają się regiony Wielkopolski, Kujaw, Ziemi Łęczyckiej i środkowej Małopolski. Analizując mapę Polski z rozmieszczeniem parafii jakubowych widoczna jest ich wyraźna koncentracja w szerokim pasie, prowadzącym od Warmii (na linii Tolkmicko–Osetnik–Kwiecewo–Olsztyn–Bartoty Wielkie) przez Kujawy i Ziemię Płocką, następnie Ziemię Łęczycką i Wielkopolskę aż do Ziemi Lubuskiej i Dolnego Śląska. Wyraźnie także zaznacza się koncentracja analizowanych parafii na terenie dawnej diecezji krakowskiej – w pasie pomiędzy Sandomierzem a Simoradem, przy granicy polsko-czeskiej. Przeprowadzone przez A. Witkowską badania wykazały, że w XVI w. na terenie ówczesnej diecezji krakowskiej znajdowało się 28 kościołów pw. św. Jakuba Apostoła Starszego, z czego 18 na lewym brzegu Wisły⁸.

Najwięcej parafii pw. św. Jakuba znajduje się aktualnie w granicach diecezji gnieźnieńskiej (11), kieleckiej (9), pelplińskiej (9), poznańskiej (9), toruńskiej (9), włocławskiej (9), opolskiej (8), płockiej (7), bydgoskiej (6) i warmińskiej (6) (ryc. 3).

Charakterystyczną cechą rozkładu przestrzennego parafii jakubowych jest także bardzo mały udział tych placówek na terenach we wschodniej i północno-zachodniej części Polski. W 7 diecezjach położonych na tzw. ścianie wschodniej rejestruje się tylko 6 analizowanych parafii – w diecezji ełckiej (2), siedleckiej (2), lubelskiej (1), przemyskiej (1), natomiast w diecezjach białostockiej, drohiczyńskiej oraz zamojsko-lubaczowskiej

⁷ S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin 1996, s. 551, 568, 579 i 585.

⁸ A. Witkowska, *Wezwania św. Jakuba Większego Apostoła...*, dz. cyt., s. 115.

Tab. 1. Parafie pw. św. Jakuba Starszego Apostoła w diecezjach Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce (stan na 31 grudnia 2009 r.)

Lp.	Miejscowość	Rok/wiek erygowania parafii	Charakter parafii			Patronat	
			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
DIECEZJA BIELSKO-ŻYWIECKA							
1.	Rzyki	1796 r.			x		x
2.	Simoradz	1286 r.			x		x
3.	Szczyrk	1797 r.		x			x
DIECEZJA BYDGOSKA							
1.	Bługowo	1399 r.			x		x
2.	Dziewierzewo	1415 r.			x		x
3.	Gromadno	XVI w.			x		x
4.	Stawianowo	1621 r.			x		x
5.	Wielowicz	1899 r.			x		x
6.	Zabartowo	XVI w.			x		x
ARCHIDIECEZJA CZĘSTOCHOWSKA							
1.	Częstochowa	1937 r.	x				x
2.	Krzepice	XIV w.		x			x
3.	Dąbrowa Zielona	1248 r.			x		x
DIECEZJA ELBLĄSKA							
1.	Niedźwiedzica	1965 r.			x		x
2.	Tolkmicko	1299 r.		x		x	
DIECEZJA EŁCKA							
1.	Bakalarzewo	1607 r.			x		x
2.	Sztabin	1895 r.			x		x
ARCHIDIECEZJA GDAŃSKA							
1.	Kłodawa Gdańska	XIII w.			x		x
2.	Mechowo	XIII w.			x		x
DIECEZJA GLIWICKA							
1.	Lubsza Śląska	XIV w.			x		x
2.	Sośnicowice	1784 r.			x		x

Lp.	Miejscowość	Rok/wiek erygowania parafii	Charakter parafii			Patronat	
			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
ARCHIDIECEZJA GNIEŹNIENSKA							
1.	Barcin	XII w.		x			x
2.	Budziszewko	XIV w.			x		x
3.	Dobroszów	1540 r.			x		x
4.	Kamieniec	1723 r.			x		x
5.	Miłosław	XII w.		x			x
6.	Modliszewko	1414 r.			x		x
7.	Mogilno	XII w.		x			x
8.	Murowana Goślina	XII w.		x			x
9.	Niechanowo	XIV w.			x		x
10.	Sokolniki	XIII w.			x		x
11.	Wągrowiec	1381 – XIV w.		x			x
DIECEZJA KALISKA							
1.	Czermin	1714 – XVIII w.			x		x
2.	Tłokinia Kościelna	XII w.		x			x
3.	Dziętkowice	XIV w.			x		x
ARCHIDIECEZJA KATOWICKA							
1.	Wisła Mała	XIV w.			x		x
DIECEZJA KIELECKA							
1.	Chlewice	1371 r.			x		x
2.	Cierno	XVI w.			x		x
3.	Mieronice	XIII w.			x		x
4.	Niegardów	XIV w.			x		x
5.	Opatowiec	1283 r.			x		x
6.	Pałecznicza	1326 r.			x		x
7.	Probołowice	XIII w.			x		x
8.	Sędziejowice	XV w.			x		x
9.	Szczaworyż	1126 r.			x		x
DIECEZJA KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKA							
1.	Szwecja	1922 r.			x		x

Lp.	Miejscowość	Rok/wiek erygowania parafii	Charakter parafii			Patronat	
			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
ARCHIDIECEZJA KRAKOWSKA							
1.	Palczowice	1325 r.			x		x
2.	Piekielnik	1749 r.			x		x
3.	Raciechowice	1325 r.			x		x
4.	Sanka	1325 r.			x		x
5.	Więclawice Stare	1325 r.			x		x
DIECEZJA LEGNICKA							
1.	Lubań	1989 r.			x		x
DIECEZJA LUBELSKA							
1.	Lublin-Abramowice	1398 r.		x			x
DIECEZJA ŁOMŻYŃSKA							
1.	Drozdowo	1435 r.			x		x
2.	Jedwabne	1466 r.		x			x
DIECEZJA ŁOWICKA							
1.	Głowno	1649 r.		x			x
2.	Krzemienica	XIV w.			x		x
3.	Skierniewice	XIV w.			x		x
4.	Zduny	1369 r.			x		x
ARCHIDIECEZJA ŁÓDZKA							
1.	Gieczno	1410 r.			x		x
2.	Leźnica Wielka	XV w.			x		x
3.	Piotrków Trybunalski	1217 r.		x			x
DIECEZJA OPOLSKA							
1.	Debrzyce	1919 r.			x		x
2.	Lubrza	1464 r.			x		x
3.	Mechnica	1418 r.			x		x
4.	Nysa	1195 r.	x				x
5.	Pawłowiczki	1922 r.			x		x
6.	Prężyna	XIII w.			x		x
7.	Rogów Opolski	XIV w.			x		x
8.	Skorogoszcz	1223 r.			x		x

Lp.	Miejscowość	Rok/wiek erygowania parafii	Charakter parafii			Patronat	
			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
DIECEZJA PELPLIŃSKA							
1.	Człuchów	XIII w.		x			x
2.	Dzierżążno	1581 r.			x		x
3.	Lębork	1341 r.		x		x	
4.	Łeba	1998 r.		x			x
5.	Lubichowo	1870 r.			x		x
6.	Niewieścín	1295 r.			x		x
7.	Ostrowite k. Chojnic	1294 r.			x		x
8.	Wielki Lubień	XVI w.			x		x
9.	Tuchola	1994 r.	x				x
DIECEZJA PŁOCKA							
1.	Bożewo	1453 r.			x		x
2.	Góra	1400 r.			x		x
3.	Koziebrody	1385 r.			x		x
4.	Płock-Imielnica	1250 r.		x			x
5.	Płonne	XIV w.			x		x
6.	Słupia	1379 r.			x		x
7.	Unieck	XIII w.			x		x
ARCHDIECEZJA POZNAŃSKA							
1.	Błażejewo	1973 r.			x	x	
2.	Cerekwica	1404 r.			x		x
3.	Dłużyna	1667 r.			x		x
4.	Lusowo	1288 r.			x		x
5.	Obra	1243 r.			x	x	
6.	Poznań-Starołęka	XII w.		x			x
7.	Sobiałkowo	1241 r.			x		x
8.	Święciechowa	XI w.			x		x
9.	Żabno	1436 r.			x		x
ARCHDIECEZJA PRZEMYSKA							
1.	Korczoza	1968 r.			x		x
DIECEZJA RADOMSKA							
1.	Skaryszew	1167 r.		x			x
2.	Stanowiska	XV/XVI w.			x		x
3.	Świerże Górne	1191 r.			x		x
DIECEZJA RZESZOWSKA							
1.	Góra Ropczycka	1355 r.			x		x

Lp.	Miejscowość	Rok/wiek erygowania parafii	Charakter parafii			Patronat	
			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
DIECEZJA SANDOMIERSKA							
1.	Kotuszów	XIV w. (przed 1326 r.)			x		x
DIECEZJA SIEDLECKA							
1.	Piotrowice	1593 r.			x		x
2.	Przesmyki	XIII w.			x		x
DIECEZJA SOSNOWIECKA							
1.	Giebło	1315 r.			x		x
2.	Sączów	1224 r.			x		x
ARCHIDIECEZJA SZCZECIŃSKO-KAMIENIŃSKA							
1.	Szczecin	1955 r.	x				x
DIECEZJA ŚWIDNICKA							
1.	Krosnowice	1327 r.			x		x
2.	Pieszycy	1969 r.	x				x
3.	Ścinawka Dolna	XIV w.			x		x
DIECEZJA TARNOWSKA							
1.	Brzesko	XV w.	x				x
2.	Podegrodzie	XI w.			x		x
3.	Tuchów	XII w.		x			x
DIECEZJA TORUŃSKA							
1.	Białuty	1243 r.			x		x
2.	Bobrowo	1260 r.			x		x
3.	Dąbrówka Królewska	1292 r.			x		x
4.	Kazanice	XIV w.			x		x
5.	Mikołajki	1416 r.			x		x
6.	Ostrowite k. Jabłonna	1431 r.			x		x
7.	Toruń	1320 r.	x				x
8.	Wielkie Radowiska	1300 r.			x		x
9.	Żmijewo	XIII w.			x		x
ARCHIDIECEZJA WARMIŃSKA							
1.	Bartoły Wielkie	1862 r.			x		x
2.	Butryny	1412 r.			x		x
3.	Kwiecewo	XIV w.			x		x
4.	Olsztyn	1452 r.	x				x
5.	Osetnik	XIV w.			x		x
6.	Stawiguda	1989 r.			x		x

Lp.	Miejscowość	Rok/wiek erygowania parafii	Charakter parafii			Patronat	
			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
ARCHIDIECEZJA WARSZAWSKA							
1.	Warszawa-Ochota	1918 r.	x				x
DIECEZJA WARSZAWSKO-PRASKA							
1.	Warszawa-Tarchomin	XIII w.	x				x
2.	Jadów	1481 r.			x		x
DIECEZJA WŁOCŁAWSKA							
1.	Chelmica Duża	XVI w.		x			x
2.	Piotrków Kujawski	1259 r.		x			x
3.	Ostrowąż	XVIII w.			x		x
4.	Rzgów	1360 r.			x		x
5.	Siniarzewo	1325 r.			x		x
6.	Szadek	XIV w.		x			x
7.	Wielenin	1822 r.			x		x
8.	Wrząca Wielka	1435 r.			x		x
9.	Mąkoszyn	1325 r.			x		x
ARCHIDIECEZJA WROCŁAWSKA							
1.	Brozecz	XIII w.			x		x
2.	Małujowice	1860 r.			x		x
3.	Sobótka	1115 r.		x			x
4.	Prusice	1491 r.			x		x
5.	Wrocław (Psie Pole)	XIII w.	x				x
DIECEZJA ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKA							
1.	Dąbrówka Wielkopolska	1459 r.			x		x
2.	Jakubów	1376 r.			x		x
3.	Konradowo	1373 r.			x		x
4.	Ośno Lubuskie	1895 r.		x			x
SUMA			miejska	miejsko-wiejska	wiejska	zakonny	diecezjalny
			11	25	111	4	143

Opracowanie: I. Hodorowicz i F. Mróz (2010) na podstawie: schematyzmów i informatorów diecezji Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, *Wykazu Parafii w Polsce 2006*, informacji zamieszczonych na stronach internetowych poszczególnych parafii, a także własnych badań terenowych.

brak jest jakubowych parafii. Na ziemiach północno-zachodnich Polski (diec. szczecińsko-kamieńska i diec. koszalińsko-kołobrzeska) funkcjonują tylko dwie parafie – w Szczecinie oraz miejscowości Szwecja (por. ryc. 2 i 3).

Analizując patronat parafii pw. św. Jakuba w Polsce należy stwierdzić, że obecnie ponad 97% placówek jest pod patronatem kleru diecezjalnego. Tylko cztery parafie znajdują się pod opieką zakonów: w Błazejowie – filipinów (Kongregacja Oratorium św. Filipa Neri), w Lęborku – franciszkanów konwentualnych, w Obrze – oblatów, a w Tolkmicku – salezjanów (tab. 1.).

W tabeli 1 zamieszczono również informacje dotyczące parafii ze względu na ich charakter w sieci osadniczej. Wykorzystano w tym celu wprowadzony przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego podział na parafie miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie⁹. Obecnie w Polsce funkcjonuje 111 jakubowych parafii o charakterze wiejskim, co stanowi 75,5% ogółu. Tylko 11 (7,5% ogółu) analizowanych to parafie miejskie, natomiast 25 (17% ogółu) to parafie o charakterze miejsko-wiejskim.

Znacznie bardziej rozbudowana jest sieć kościołów i kaplic pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła w Polsce (ryc. 4). W sumie, obecnie w Polsce znajduje się 150 kościołów parafialnych, 28 kościołów filialnych lub rektoralnych i 3 kaplice noszące wezwania św. Jakuba. Należy również wspomnieć o ruinach kościoła św. Jakuba w Osetniku (diecezja warmińska) oraz miejscowości Bystrze (diec. elbląska).

2. Główne ośrodki kultu św. Jakuba Starszego Apostoła w Polsce

W grudniu 2009 r., podczas spotkania Bractw św. Jakuba w Więclawicach Starych wysunięto projekt utworzenia w Polsce czterech prowincji „jakubowych”. W każdej z prowincji znajduje się prężny ośrodek kultu św. Jakuba, przy którym działa Bractwo św. Jakuba Apostoła. Kapłani odpowiedzialni za te jednostki mają za zadanie m.in. koordynację realizowanych projektów związanych z odtwarzaniem i oznakowaniem odcinków Drogi św. Jakuba, a także wymianę informacji o wydarzeniach w poszczególnych parafiach, bractwach i stowarzyszeniach.

Do prowincji południowo-wschodniej należą archidiecezje: krakowska, przemyska, warszawska, lubelska oraz diecezje: tarnowska, rzeszowska, zamojsko-lubaczowska, sandomierska, kielecka, radomska i siedle-

⁹ Por. W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba, R. Stępisiewicz (red. naukowa), *Wykaz parafii w Polsce 2006*, t. I, Warszawa 2006, s. 12.

cka. Kapłanem odpowiedzialnym za prace i inicjatywy w tej prowincji jest ks. Ryszard Honkisz – proboszcz parafii św. Jakuba i prezes Bractwa św. Jakuba w Więclawicach Starych.

Głównymi ośrodkami kultu św. Jakuba w tym regionie są Więclawice Stare, Brzesko, Tuchów oraz Sandomierz.

Obecny drewniany kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Więclawicach Starych powstał najprawdopodobniej w połowie XVIII w., a konsekrowany został 1757 roku. Świątynię charakteryzuje konstrukcja zrębowa postawiona na podmurówce, z zewnątrz obiekt jest odeskowany. Kościół jest jednonawowy i reprezentuje styl barokowy, zarówno jeśli chodzi o konstrukcję architektoniczną, jak i wystrój wnętrza. W wyniku dobudowania zakrystii od strony południowej w latach późniejszych bryła kościoła uległa zmianie. W kościele znajdują się trzy ołtarze rokokowe z połowy XVIII wieku. W ołtarzu głównym znajduje się obraz św. Jakuba Starszego. Nad Apostołem, stojącym w całej postaci, anioł trzyma wieńiec chwały. Natomiast u stóp Świętego anioły trzymają jego atrybuty: bukłak, kij pielgrzyma, miecz i muszlę. Wizerunek św. Jakuba (z książką i laską) znajduje się również w lewym skrzydle gotyckiego – niezwykle cennego tryptyku św. Mikołaja z 1477 roku¹⁰.

W dniu 10 września 2007 r. podczas głównych uroczystości związanych z jubileuszem 250-lecia konsekracji kościoła, kard. Stanisław Dziwisz uroczyście wprowadził do świątyni relikwie św. Jakuba Starszego Apostoła i Bartłomieja. Natomiast 8 grudnia 2007 r., w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP przy parafii powstało Bractwo św. Jakuba Apostoła. Członkowie Bractwa sprawują opiekę nad Małopolską Drogą św. Jakuba z Sandomierza do Krakowa.

Kościół św. Jakuba w Sandomierzu to jeden z najstarszych i najpiękniejszych romańskich kościołów ceglanych w Polsce. Według tradycji i kronik Jana Długosza fundatorką pierwszego kościoła w 1200 r. była Adelajda, córka Kazimierza Sprawiedliwego, siostra Leszka Białego. W 1226 r. biskup krakowski Iwo Odrowąż kościół ten przebudował, powiększył i przekazał zakonowi dominikanów.

Kościół jest trójnawową, orientowaną bazyliką romańską, z głębokim, zamkniętym na kształt prostokąta prezbiterium. W dekoracji portalu wykorzystano motywy roślinne i figuralne. Znajdują się tu m.in. wyraźnie nawiązujące do św. Jakuba z Composteli muszle oraz w głowicach portalu dwie główki, z których jedna brodata identyfikowana jest z Iwo Odrowążem lub św. Jakubem. Z wizerunkami św. Jakuba Apostoła możemy się również spotkać wewnątrz świątyni. Znajdują się one w prezbiterium:

¹⁰ J. Wiśniewski, *Dekanat miechowski*, Radom 1917, s. 252–256.

jeden umieszczony w witrażu okiennym przedstawia św. Jakuba z mieczem, a drugi na XVIII wiecznym barokowym obrazie¹¹.

O pierwotnym, drewnianym kościele pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Brzesku pisał Jan Długosz. Miał on być wzniesiony około roku 1400, po ustanowieniu parafii. Wiele wskazuje na to, że kościół murowany powstał w roku 1447. Dzieje historii powodowały, że kościół spłonął w pożarach w 1863 i 1904 r., po czym został całkowicie odbudowany w 1913 roku.

Obecnie kościół św. Jakuba w Brzesku jest budowlą murowaną, z cegły i kamienia, otynkowaną, gotycką z elementami neogotyckimi. Wyposażenie wnętrza pochodzi z XVIII–XX wieku. Ołtarz datowany jest na XX w. i wykonany jest z drewna. Powyżej tabernakulum znajduje się rzeźba św. Jakuba oraz po bokach św. Franciszka z Asyżu i Jana Kantego. Na ścianie południowej prezbiterium znajdują się płaskorzeźby Ewangelistów, ponad nimi rzeźba gołębiczy, znak Ducha Świętego. Obok obraz św. Anny Samotrzeciej, a nad nim rzeźbione w drewnie „sukienki” ze znajdującego się w konserwacji barokowego obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem z XVII wieku.

Wg tradycji parafia w Tuchowie została założona najprawdopodobniej w XII w. przez zakon benedyktynów. Jednak pierwsza wzmianka o jej istnieniu pochodzi dopiero z 1321 r. i wymienia proboszcza imieniem Saulus. Do 1460 r. parafia istniała przy kościele Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, a następnie przeniesiona została do kościoła św. Jakuba. Ten niewielki drewniany kościół został wzniesiony w 1458 r. i wkrótce wraz z całą parafią został przekazany opactwu benedyktynów w Tyńcu, w których posiadaniu pozostawał do 1830 roku. Około 1627 r. drewnianą świątynię zastąpiono kościołem murowanym, który spłonął w czasie wielkiego pożaru w 1789 roku. Obecny kościół wzniesiony został w latach 1791–94 z fundacji opactwa benedyktynów w Tyńcu. Poświęcony został w 1797 r. przez Floriana Amanda Janowskiego, pierwszego biskupa tarnowskiego. W ostatnich latach kościół przeszedł gruntowny remont m.in. wzmocniono mury, wykonano nową elewację i wymieniono więźbę dachową.

Kościół św. Jakuba w Tuchowie to murowana z cegły i kamienia, otynkowana, późnobarokowa świątynia. Wnętrze reprezentuje styl rokokowy. W pełni barokowe jest natomiast wyposażenie wnętrza powstałe w końcu XVIII wieku. Z wielu jego części składowych najokazalej prezentuje się ołtarz główny. W środkowym jego polu znajduje się rzeźba Chry-

¹¹ Por. I. Hodorowicz, F. Mróz, *Małopolska Droga św. Jakuba*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce...*, dz. cyt., s. 86–87.

stusa Ukrzyżowanego, dzieło Józefa K. Brzostowskiego z Krakowa, a na zasuwie obraz św. Jakuba patrona kościoła, wykonany przez Nikodema Strzegockiego z Pilzna. Oprócz ołtarza głównego w kościele znajduje się pięć ołtarzy bocznych w wymodelowanych w stiuku rokokowych dekoracjach, chrzcielnica z figurą św. Jana Chrzciciela na pokrywie, stojąca w ozdobnej niszy oraz bogato rzeźbiona, polichromowana i złocona ambona z baldachimem.

Należy podkreślić, że na terenie południowo-wschodniej prowincji znajdują się trzy kościoły jubileuszowe – w Brzesku, Podegrodziu i Tuchowie, które z okazji roku św. Jakuba zostały podniesione do tej rangi dekretem ks. bpa Wiktora Skorca, ordynariusza diecezji tarnowskiej.

Prowincję południowo-zachodnią tworzą archidiecezje: częstochowska, katowicka, łódzka i wrocławska, a także diecezje bielsko-żywiecka, gliwicka, kaliska, łowicka, opolska, sosnowiecka i świdnicka. Odpowiedzialnym jest ks. Andrzej Loranc – proboszcz parafii św. Jakuba w Szczyrku.

Parafia św. Jakuba Apostoła w Szczyrku powstała w 1800 r. Kościół reprezentuje styl późnobarokowy. W ołtarzu głównym pośrodku znajduje się figura św. Jakuba Apostoła, po jego lewej stronie św. Piotra, a po prawej stronie św. Stanisława Kostki. Poza ołtarzem głównym w kościele znajdują się jeszcze dwa boczne: ołtarz Serca Jezusowego oraz ołtarz z obrazem św. Jana Nepomucena. Obok ołtarza głównego po stronie lewej zachowała się kamienna chrzcielnica, pochodząca z roku powstania parafii. W świątyni na uwagę zasługuje również późnobarokowa ambona, u dołu której widnieją postacie czterech Ewangelistów z ich symbolami.

Kościół św. Jakuba Apostoła w Simoradzu jest jednym z najstarszych obiektów sakralnych na Śląsku Cieszyńskim. Początki budowy kościoła sięgają najprawdopodobniej przełomu XIII i XIV wieku. Świątynia wybudowana jest w stylu gotyckim, z neogotycką wieżą. Jej najstarszą częścią jest prezbiterium z wieloboczną ścianą wschodnią, w której znajduje się ścienne sakramentarium z kutą, żelazną kratą. Prezbiterium zdobią gotyckie i renesansowe polichromie, odsłonięte podczas gruntownego remontu kościoła w ostatnich latach. Kościół w swym wnętrzu kryje kilka cennych zabytków sztuki sakralnej. Za unikatowe uważa się gotyckie przedstawienia Apostołów oraz tzw. zacheuszki, świadczące o konsekracji świątyni przez biskupa. W kościele znajdują się 3 ołtarze barokowe z XVIII w., a także rokokowo-klasycystyczna ambona¹².

W skład prowincji północno-wschodniej wchodzi archidiecezje: białostocka, gdańska, i warmińska, oraz diecezje: drohiczyńska, elbląska, ełcka, łomżyńska, pelplińska, płocka i toruńska. Kapłanem odpowie-

¹² *Historia parafii św. Jakuba Apostoła*, [w:] <http://www.simoradz.debowiec.com.pl>

działnym za prace w tej prowincji jest ks. Zezon Myszk – proboszcz parafii św. Jakuba w Łebie w diecezji pelplińskiej. Ważnymi ośrodkami kultu św. Jakuba w tym regionie są Łębork i Łeba (diecezja pelplińska) – główne miasta znajdujące się na szlaku Łęborskiej Drogi św. Jakuba, a także katedra św. Jakuba w Olsztynie i kościół św. Jakuba w Toruniu.

W miejscowości Łeba znajduje się kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła. Parafia ta powstała w 1998 r. dekretem biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szłagi. W kaplicy znajduje się oryginalne tabernakulum w kształcie muszli, natomiast w parku otaczającym kaplicę stoi rzeźba św. Jakuba Apostoła. Ważnym wydarzeniem w parafii była uroczystość sprowadzenia 20 kwietnia 2008 r. relikwii św. Jakuba Apostoła¹³.

W Łęborku znajduje się kościół gotycki pod wezwaniem św. Jakuba, który stanowi jeden z najbardziej okazałych, średniowiecznych zabytków miasta. Świątynię ufundował Wielki Mistrz Zakonu Krzyżackiego Heinrich Dusemer von Arfberg. Kościół zbudowano w latach 1341–1343. W 1998 r. biskup pelpliński Jan Bernard Szłaga ustanowił św. Jakuba Apostoła patronem miasta Łęborka. Decyzja ta spotkała się z ogromnym uznaniem mieszkańców miasta i organizacji społecznych. Niezwykle ważnym wydarzeniem dla parafii i miasta było otrzymanie z Watykanu relikwii św. Jakuba Apostoła (relikwie z kości). Zostały one wprowadzone do świątyni w trakcie uroczystości odpustowych w dniu 25 lipca 2010 roku. Podczas uroczystej Mszy św. odprawionej w tym dniu, ordynariusz diecezji pelplińskiej, biskup Jan Szłaga odczytał dekret o podniesieniu kościoła w Łęborku do rangi diecezjalnego sanktuarium św. Jakuba Starszego Apostoła. W uroczystościach wzięli udział przedstawiciele władz samorządowych, rzemieślnicy, mieszkańcy miasta oraz pielgrzymi z różnych regionów Polski i zagranicy, w tym z Serbii i Słowacji. Warto podkreślić, że od 2007 roku w Łęborku w ramach Jarmarku św. Jakuba organizowany jest „Międzynarodowy Zlot Jakubów”, na który przyjeżdżają chłopcy i mężczyźni noszący to imię z Polski i zagranicy. Opiekujący się sanktuarium franciszkanie konwentualni każdego roku organizują wiele nabożeństw, wystaw i koncertów ku czci św. Jakuba.

Do prowincji północno-zachodniej należą archidiecezje: szczecińsko-kamieńska, poznańska, gnieźnieńska oraz diecezje: legnicka, wrocławska, bydgoska, koszalińsko-kołobrzeska, zielonogórsko-gorzowska. Odpowiedzialnym jest ks. Stanisław Czerwiński – kustosz sanktuarium św. Jakuba w Jakubowie.

¹³ Por. L. Przybylska, *Droga św. Jakuba w woj. pomorskim*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce...*, dz. cyt., s. 129.

Na obszarze tej prowincji znajduje się pierwszy, odtworzony w Polsce odcinek *Camino de Santiago – Dolnośląska Droga św. Jakuba*¹⁴. Droga prowadzi z Głogowa, przez Jakubów, Grodowiec, Polkowice, Chocianów, Bolesławiec i Lubań do Zgorzelca, a jej długość wynosi 164 km. W 2007 r. wzdłuż *Drogi Dolnośląskiej*, lecz w kierunku przeciwnym, ze Zgorzelca do Jakubowa, został wytyczony „Szlak pielgrzymkowy do Jakubowa”.

20 czerwca 2007 r. dekretem biskupa Adama Dyczkowskiego, ordynariusza diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, zabytkowy kościół pw. św. Jakuba Starszego Apostoła w Jakubowie otrzymał tytuł Diecezjalnego Sanktuarium Pielgrzymkowego św. Jakuba. Według miejscowej tradycji kościół w Jakubowie powstał już w roku 991, przy dawnym trakcie z Wielkopolski na Łużyce¹⁵. Sanktuarium w Jakubowie szczyci się posiadaniem relikwii św. Jakuba Starszego Apostoła, które w czerwcu 2005 r. zostały przywiezione z Rzymu.

Dolnośląska Droga św. Jakuba powstała z inicjatywy „Bractwa św. Jakuba Apostoła” w Jakubowie – utworzonego 13 czerwca 2004 roku¹⁶. Jednym z celów stowarzyszenia było wytyczenie, opieka i nadzór nad szlakiem pielgrzymkowym prowadzącym do kościoła w Jakubowie¹⁷. W prace nad wytyczeniem *Dolnośląskiej Drogi św. Jakuba* obok wspomnianego Bractwa św. Jakuba i Fundacji Wioski Franciszkańskiej włączył się także głogowski Klub Inteligencji Katolickiej, Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, Związek Gmin Zagłębia Miedziowego oraz lokalne samorządy i parafie. Uwieńczeniem tych prac było uroczyste otwarcie pierwszego, polskiego odcinka *Camino de Santiago* łączącego Jakubów ze Zgorzelcem. Uroczystości odbyły się 24 lipca 2005 r. w Jakubowie oraz w Zgorzelcu, gdzie na Moście Staromiejskim dokonano symbolicznego włączenia polskiego odcinka Drogi św. Jakuba do europejskiej sieci dróg jakubowych¹⁸.

Warto na zakończenie podkreślić, że relikwie św. Jakuba Starszego Apostoła znajdują się w Brzesku, Jakubowie, Leśnej, Lęborku, Łebie, Po-

¹⁴ Por. A. Ceglińska, H. Karaś, E. Mendyk, J. Smyk, *Droga św. Jakuba Gniezno–Zgorzelec–Praga. Część Polska: Droga Wielkopolska i Droga Dolnośląska. Przewodnik Pielgrzyma*, Janice 2006, Fundacja Wioski Franciszkańskiej.

¹⁵ W. Hass, *Z Jakubowa do Santiago de Compostela. Szlak, bractwo, sanktuarium*, [w:] Jankowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce...*, dz. cyt., Kraków 2008, s. 100.

¹⁶ Tamże, s. 98.

¹⁷ H. Karaś, *Droga św. Jakuba na Dolnym Śląsku*, [w:] *Na szlaku św. Jakuba... Z Jakubowa do Santiago de Compostela* (praca zbiorowa), Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, Głogów–Jakubów 2005, s. 40.

¹⁸ W. Hass, dz. cyt., s. 100.

degradziu, Szczyrku, Tuchowie i Więclawicach Starych. Św. Jakub jest patronem Lęborka, Olsztyna, a od 24 lipca 2010 r. również Brzeska. Postać św. Jakuba umieszczono m.in. w herbie Olsztyna, Opatowca, Sobótki, Pałeczniczy, Jakubowa i Pakości¹⁹. Z kolei w herbie Morağa przedstawiono pielgrzyma w czarnej szacie, trzymającego kij pielgrzymi i muszlę św. Jakuba.

Geographical range of the cult of St. James the Great in Poland

Summary

The aim of the paper is to present the geographical range of the cult of St. James the Great (or St. James the Apostle) as well as the spatial distribution of parishes, parish churches, filial churches and chapels dedicated to the saint in Poland. The second part of the publication presents a short description of the main centers of worship of St. James.

Currently there are 147 registered Roman Catholic parishes of St. James the Apostle in Poland, which constitutes 1,4% of all parishes²⁰. Over 70% of the analyzed parishes date back to the 11th–15th centuries, which clearly confirms the lively cult of the saint in the Middle Ages on Polish soil.

The biggest concentration of St. James the Apostle parishes can be found in the regions of Wielkopolska, Kujawy, Ziemia Łęczycka, and central Małopolska. Upon analysis of the distribution of St. James parishes on the map of Poland, it is clearly visible that they are located within a wide belt leading from Warmia (through Tolkmicko–Osetnik–Kwiecewo–Olsztyn–Bartołty Wielkie), through Kujawy and Ziemia Płocka, Ziemia Łęczycka, Wielkopolska and finally to Ziemia Lubuska and Dolny Śląsk. The distribution of the parishes in the former Kraków diocese is also apparent, within the belt from Sandomierz to Simoradz. Presently the biggest number of parishes of St. James the Great can be found within borders of the dioceses of Gniezno (11), Kielce (9), Pelplin (9), Poznań (9), Toruń (9), Włocławek (9), Opole (8), Płock (7), Bydgoszcz (6) and Warmia (6). Another characteristic feature in the distribution of the parishes of St. James is their low number in the Eastern and Northwestern regions of Poland.

¹⁹ Do końca XVI w. miejscowości Olsztyn, Pakość, Sobótka i Jakubowo umieszczały na swych pieczęciach wizerunek św. Jakuba. Por. S. Sułeczki, *Wizerunki świętych na pieczęciach miast małopolskich w średniowieczu*, [w:] E. Piwowarczyk E., R. M. Zawadzki (red.), *Kult świętych w Polsce średniowiecznej*, dz. cyt., s. 113.

²⁰ According to the research findings of the Catholic Church Statistics Institute in Poland, there were 10162 acting Catholic parishes in Poland on December 31, 2005. See: W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba, R. Stępisiewicz, *Parishes in Poland 2006*, vol. I and II, Warsaw 2006.

The group of churches and chapels of St. James the Apostle is decidedly more developed. In total, there are 150 parish churches, 28 filial or rectoral churches, and 3 chapels of St. James the Great currently acting in Poland.

The most important centers of cult of St. James the Apostle are churches housing the relics of the saint, especially the two sanctuaries in Jakubów and Lębork, as well as centers in Brzesko, Leśna, Łeba, Podegrodzie, Szczyrk, Tuchów and Więclawice Stare.

El alcance geográfico del culto de Santiago Apóstol en Polonia

Resumen

El objeto de este trabajo es presentar el alcance del culto del Apóstol y la ubicación de parroquias, filiales y capillas dedicadas al Santo en Polonia. La segunda parte contiene algún aspecto de los lugares importante del culto a Santiago.

Actualmente están registradas en Polonia 147 parroquias católicas dedicadas a Santiago el Mayor (1,4% del total)²¹, de ellas más del 70% fundadas en los siglos XI–XV. Eso demuestra, de forma inequívoca, la fuerza del desarrollo del culto del Apóstol en tierras polacas.

La mayor concentración de parroquias de Santiago el Mayor se da en las regiones siguientes: Wielkopolska, Kujawy, Ziemia Łęczycka y Małopolska central. En el mapa de Polonia es patente la concentración de las iglesias jacobeanas en una amplia zona que comienza en la región de Warmia (línea: Tolkmicko–Osetnik–Kwieciewo–Olsztyn–Bartoły Wielkie), después atraviesa otras regiones: Kujawy, Ziemia Płocka, Ziemia Łęczycka, Wielkopolska, hasta Ziemia Lubuska y Dolny Śląsk. Esta concentración es muy visible en la antigua diócesis de Cracovia, en la zona entre Sandomierz y Simoradz. Las diócesis con el mayor número de parroquias jacobeanas en el momento actual: Gniezno (11), Kielce (9), Pelplin (9), Poznań (9), Toruń (9), Włocławek (9), Opole (7), Bydgoszcz (6), Warmia (6). Un rasgo característico de la distribución de parroquias jacobeanas es su escaso número en las tierras del este y noroeste de Polonia.

La red de iglesias y capillas jacobeanas está muy desarrollada en Polonia. Resumiendo, hay en Polonia 150 iglesias parroquiales, 28 iglesias filiales o rectorales y 3 capillas dedicadas a Santiago.

²¹ Según estudios del Instituto de Estadística de la Iglesia Católica en Polonia, el 31 de diciembre de 2005 funcionaban en nuestro país 10162 parroquias católicas. Fuente: W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba, R. Stepisiewicz (redacción científica) Registro de parroquias en Polonia 2006, vol I y II, Varsovia 2006.

Los lugares de culto a Santiago más importantes son la iglesias que tienen reliquias del Santo, especialmente los dos santuarios de Jakubów y de Lębork, pero también las iglesias de Brzesko, Łeba, Podegrodzie, Szczyrk, Tuchów y Więclawice Stare.

Iwona Hodorowicz, mgr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
Kraków
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ

Franciszek Mróz, dr
Instytut Geografii
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
Kraków
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ
Bractwo św. Jakuba Apostoła
Więclawice Stare

Literatura

- Ceglińska A., Karaś H., Mendyk E., Smyk J., *Droga św. Jakuba Gniezno–Zgorzelec–Praga. Część polska: Droga Wielkopolska i Droga Dolnośląska. Przewodnik Pielgrzymy*, Janice 2006, Fundacja Wioski Franciszkańskiej.
- Hass W., *Z Jakubowa do Santiago de Compostela. Szlak, bractwo, sanktuarium*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 95–102.
- Hodorowicz I., Mróz F., *Małopolska Droga św. Jakuba (odcinek Sandomierz–Patecznica–Więclawice Stare–Kraków)*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 79–93.
- Jackowski A., Sołjan I., *Pielgrzymki do Santiago de Compostela w czasie i przestrzeni*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 15–26.

- Karaś H., *Droga św. Jakuba na Dolnym Śląsku*, [w:] *Na szlaku św. Jakuba... Z Jakubowa do Santiago de Compostela* (praca zbiorowa), Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, Głogów – Jakubów 2005.
- Knapieżński R., *Od Apostoła do Patrona pielgrzymów. Ikonografia św. Jakuba w sztuce polskiej*, [w:] Knapieżński R., *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2002, s. 241–267.
- Przybylska L., *Droga św. Jakuba w woj. pomorskim*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 125–130.
- Rajman J., *Kulty świętych w średniowiecznym Krakowie w świetle patrociniów*, [w:] Piwowarczyk E., Zawadzki R. M. (red.), *Kult świętych w Polsce średniowiecznej. Materiały z sympozjum naukowego. 31 maja 2001*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2003, s. 69–80.
- Sulecki S., *Wizerunki świętych na pieczęciach miast małopolskich w średniowieczu*, [w:] Piwowarczyk E., Zawadzki R. M. (red.), *Kult świętych w Polsce średniowiecznej. Materiały z sympozjum naukowego. 31 maja 2001*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2003, s. 105–114.
- Vázquez de Parga L., Lacarra J. M.^A, Uría Riu J., *Las peregrinaciones a Santiago de Compostela*, t. III, Madryt 1949.
- Wilska M., *Pielgrzymim szlakiem z Mazowsza do Composteli*, [w:] Manikowska H., Zaremska H. (red.), *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995, s. 165–169.
- Wiśniewski J., *Dekanat miechowski*, Radom 1917.
- Witkowska A., *Titulus Ecclesiae. Wezwania współczesnych kościołów katedralnych w Polsce*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1999.
- Witkowska A., *Wezwania św. Jakuba Większego Apostoła w diecezji krakowskiej w średniowieczu*, [w:] Knapieżński R., *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2002, s. 107–123.
- Wyrwa A. M., *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela*, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Lednica – Poznań 2009.
- Zaleski W., *Święci na każdy dzień*, Wyd. Salezjańskie, Łódź 1982.
- Zdaniewicz W., Zareba S. H., Stepisiewicz R. (red. naukowa), *Wykaz parafii w Polsce 2006*, t. I i II, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa 2006.